

SZINHÁZ ÉS TÁRSADALOM

FÉJA GÉZA

A görög dráma az irodalom legegységesebb műfaja volt, s vígjátékban éppúgy, mint a tragédiában a legmélyebb és az egész közösség életét átfutó konfliktusok vetítődtek ki. Erdemes ezt előre bocsájtani, ha a színház mai hinárjába bátorkodunk.

A polgári dráma már a XIX. században sem az élet konfliktusait adja, inkább egy felbomló társadalom körképeit. Már t. i. amennyiben komoly drámáról beszélünk. Ma persze már ez sem kell, a belsőleg-külsőleg összeomló polgárság ma már csak feledkezni akar.

A polgári liberálizmus a közösség menthetetlen széttagolását eredményezte. Paraszt, munkás és polgár: három egészen különálló világot jelent e három szó. S a dráma teljesen a polgárhoz szegődött és részese lett sorsának, a kettő szétomlása egészen párhuzamos utakon fut.

A drámaíró ma kiszolgál. Szerepet ír a színészeknek, csemegét kínál a közönségnek, borzaszt és csiklandoz a különböző idegrendszerekre való tekintettel, csak egy dolgot mulaszt el: az extázist, melyben minden ember találkozik.

Ennek természetesen megint csak társadalmi oka van. A polgár retrográd elem lett. S véle együtt minden műfaja, egész kultúrája. Az író is, ki inkább sütkérezik a lenyugvó nap fényességében, semhogy a föltörekvő rétegek élére állana.

S ha az író (ki e szót, e nevet megérdemli) ír drámát? Úgy jár véle, mint Tamási Áron az „Énekes madárral“. Ez az egyre merészebb, egyre dúsabb pályát teljesítő író hozzányúlt a népmese különös izgalmához és drámai izgalommá érlelte. De ugyanakkor nem ejtette ki kezéből azt a súlyos, forró, valóságos életanyagot, mely a népmesében hömpölyög. A népmese nem elsősorban fantasztikumot jelent, hanem az élet mitológiai távlatát. Ezt a nagy leckét szívták magukba Tamási Áron ösztönei.

Mesejátéka az élet nagy konfliktusaiból épül s egy-egy alakja egész emberrétegeknek, vagy ha úgy tetszik, örök emberi jegyeknek, emberi alapelemeknek ízet adja. De a konfliktusok feloldódnak a mese mitológiai szabadságában, amint az ősi sárközi hímzésen is a pásztorélet képei fölött ott virulnak az égitestek s a föld alatt egy nyugtalan vonal jelzi, hogy nincs pusztuló halál és sohasem akad meg az élet.

Dráma ez a szó ősi, igazi értelmében s éppen azért nem talált még mindig színházra. Az író tehát nyilván csöndesen elfojtja drámai ösztöneit, ha éppen nincs kedve a hálás utókor számára teremteni.

De hogyan gázoljunk ki e hinárból? Hiszen a társadalmi rétegek és rendszerek más időszámítást követelnek, mint az egyén élete

s milyen kétségbeejtően hosszú időközök számunkra az ő pillanatai. És vannak látó emberek, az irodalom mezején is, a színház mezején is, vajjon mit tegyenek?

Nyilván ama rétegek felé kell tartsanak, melyek egy igazabb közösség álmát ringatják. Nem azért, hogy külön parasztszínpadot, vagy munkásszínpadot csináljanak, hanem, hogy eljussanak az egyetemes hatású színpadhoz. Ehhez természetesen a szüretes polgárság helyett egy új kultúrközösség kell s véle összefüggő, belőle táplálkozó írók, művészek, rendezők.

Nemcsak a politika teremti meg ezt az új kultúrközösséget, hanem az egész élet. Egyengetnünk kell tehát teljes erőből az útját s a kis embercsoportok raffinált izgalmaeskáit szolgáló polgári színpaddal szemben menjünk csak nyugodtan és bátran a drámai izgalom gyökerei felé.

Az élet nagy konfliktusai, az igazi dráma ott történik a mélyrétegek életében, csak ki kell emeljük belőle. De a legjobbak végezték ezt, amint isteni szerencse, hogy Kodály és Bartók mentették meg a magyar népdalt és népzeneét. Viszont a „Gyöngyösbokréta” tiszteletreméltó Paulini Bélája éppen annyit ront, mint amennyit használ, hacsak nem többet. Használ, mert vegyesértékű elemeket, rengeteg jót is, megóv a pusztulástól. Árt, mert az értékek továbbteremtésének titkaival a legkevésbé sincsen tisztában. Sőt: az értékek mineműségével sem.

A népi színjátéknak akkor van igazán teremtő értelme, ha nem csupán megcsontosodott szokásokat játszatunk a néppel, hanem az egész életét játszatjuk. Történhetik ez népi szereplőkkel is, s nélkülük is. Az aratási ünnep magjából s természetes ihletéből a búzaföld ünnepét lehetne tovább-teremtteni méltó költői erővel, a föltörekvő parasztság izgalmas világa pedig odakívánkozik a főváros színpadjaira.

De az írók nagy többsége annyira hozzászokott a sülyedő hajó kabinjához, hogy azt hiszi: van Gyöngyösbokréta és van komoly színpad. Holott az igazi drámának a tömegekből, a falvakból, a földekről, s az erdőkből kellene elindulnia a színpad felé, elfelejtett zugokból, elsikkadó életekből, egyszóval: az egészből.

De kit látogatnak ma ilyen nagy álmok? Veszélyesek is lennének, a belső élet visszatarthatatlan forradalmát hoznák. Legyen inkább „belső rend”, melyet nem borítanak fel drámai izgalmak. Csak ez a rend, fényes díszével, nyugalomával s mindenével annyira hasonló a koporsóhoz.